

SORTOWNIA ŚMIECI – ZASADY I UWARUNKOWANIA JEJ FUNKCJONOWANIA

Klaudia Pierzchałka, Kamil Ćwikliński
Kolegium Logistyki, Politechnika Łódzka

1. Wstęp

Sortowanie odpadów jest w dzisiejszych czasach bardzo istotną i żywo dyskutowaną kwestią, dlatego warto analizować ten problem, choćby z uwagi na cel, jakim jest wzrost świadomości społeczeństwa na temat zasad działania sortowni. Informacje zawarte w prezentowanym tu artykule odnoszą się do konkretnych przykładów zasad działania jednej z firm mieszczącej się w województwie łódzkim. Przedmiotem rozważań stały się kwestie koncentrujące się wokół następujących pytań:

- jak segregacja odpadów może wpłynąć na ulepszenie wielu procesów działania przedsiębiorstwa;
- jak poprawnie segregować, by właściwa gospodarka odpadami służyła ekoprzestrzeni;
- w jaki sposób skutecznie uświadamiać społeczeństwo w kwestii odpowiedniej segregacji śmieci;
- jak działać na rzecz wypracowania społecznych nawyków w kwestii segregacji odpadów.

Przybliżone zostaną także niezbędne do analizy problemu definicje, które pozwolą zrozumieć istotę i skalę omawianych zagadnień. Zostanie zaprezentowana także technologia stosowana w funkcjonowaniu zakładu oraz zgromadzone cenne dane o charakterze ciekawostek ekologicznych, które mogą stanowić ważny dodatek edukacyjny.

2. Sortownia

2.1. Definicja sortowni

Według definicji sortownia odpadów to obiekt zlokalizowany i urządzony zgodnie z przepisami, w którym odpady poddawane są segregacji. Do sortowni trafiają odpady, które są zmieszane, jak również te, które pochodzą ze zbiórki selektywnej. W sortowni odpady są dzielone na odpowiednie grupy, a następnie poddawane procesowi zagęszczenia, czyli zmniejszenia objętości.

Według ustawy o odpadach z 27 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 1997 roku, Nr 96, poz. 592, art. 3.8. po zmianach) przez składowisko

rozumie się wysypisko odpadów komunalnych, wylewisko odpadów ciekłych, a także zwałowiska mas ziemnych i skalnych powstające w wyniku realizacji inwestycji albo prowadzenia eksploatacji kopalni – z zastrzeżeniami określonymi wcześniej.

2.2. Typy sortowni

W Polsce wyróżnia się trzy typy składowisk odpadów (na podstawie art. 103 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 roku o odpadach /Dz.U. z 2018 r. poz. 992\):

- składowiska odpadów niebezpiecznych, na których nie mogą być składowane odpady inne niż niebezpieczne;
- składowiska odpadów obojętnych – na nich mogą być składowane tylko i wyłącznie odpady obojętne, czyli te, które nie ulegają żadnym istotnym przemianom fizycznym, chemicznym lub biologicznym;
- składowiska odpadów inne niż niebezpieczne i obojętne.

2.3. Definicja odpadów oraz ich podział w zależności od źródła ich powstawania

I. Według ustawy o odpadach z 27 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 1997 roku, Nr 96, poz. 592, art. 3.1 po zmianie) odpady to:

wszystkie przedmioty oraz substancje stałe, a także nie będące ściekami substancje ciekłe, powstałe w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej lub bytowania człowieka i nieprzydatne w miejscu lub czasie, w którym powstały; za odpady uważa się również osady ściekowe.

II. Według Dyrektywy Rady 75/442/EWG z 15 lipca 1975 roku odpady to:

każda substancja lub przedmiot, w kategoriach ustalonych w załączniku do Dyrektywy, których posiadacz się wyzbywa lub zamierza się pozbyć, lub też których pozbycie się jest wymagane.

III. Według ustaleń WHO odpady to:

materiały nie stanowiące głównego produktu, których podstawowym źródłem jest przemysł produkcyjny. Odpady powstają w przemyśle jako produkty uboczne procesów wytwarzania, jak i w formie odpadów poużytkowych wyprodukowanych dóbr.

2.4. Podział odpadów w zależności od źródła ich powstawania¹

W Polsce obowiązuje katalog odpadów, który – zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27.09.2011 roku – klasyfikuje odpady na 20 podstawowych grup:

- 1 – odpady powstające przy poszukiwaniu, wydobywaniu, fizycznej i chemicznej przeróbce rud oraz innych kopalin;
- 2 – odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności;
- 3 – odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury;
- 4 – odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego;
- 5 – odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pirolitycznej przeróbki węgla;
- 6 – odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej;
- 7 – odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii organicznej;
- 8 – odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów, szczeliw i farb drukarskich;
- 9 – odpady z przemysłu fotograficznego i usług fotograficznych;
- 10 – odpady z procesów termicznych;
- 11 – odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów z procesów hydrometalurgii metali niezależnych;
- 12 – odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych;
- 13 – oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 5, 12 i 19);
- 14 – odpady rozpuszczalników organicznych, chłodziw i propelentów (z wyłączeniem grup 7 i 8);
- 15 – odpady opakowaniowe: sorbenty, tkaniny do wycierania, materiały filtracyjne i ubrania ochronne, nieujęte w innych grupach;
- 16 – odpady nieujęte w innych grupach;
- 17 – odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej (włączając glebę z terenów zanieczyszczonych);
- 18 – odpady medyczne i weterynaryjne;
- 19 – odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów, z oczyszczalni ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych;
- 20 – odpady komunalne, łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie.

¹ <http://eko-logis.com.pl/klasyfikacja-odpadow/>, (dostęp: 20.04.2020).

3. Uwarunkowania funkcjonowania przedsiębiorstwa

3.1. Charakterystyka przedsiębiorstwa

Firma, która jest przedmiotem prowadzonych tu analiz powstała w 2009 roku. Jest to małe rodzinne przedsiębiorstwo, które zajmuje się sortowaniem odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne. Firma odbiera odpady od klientów we własnym zakresie, gdyż ma pozwolenie dotyczące transportu śmieci. Po przewiezieniu odpadów na teren przedsiębiorstwa, są one tymczasowo magazynowane w betonowych boksach, które są w odpowiedni sposób utwardzone oraz uszczelnione. Boksy te posiadają odpowiednie kratki ściekowe, by niepożądane resztki odpadów nie przedostawały się do gleb czy wód gruntowych. Następnie są one skrupulatnie sortowane i przechowywane w odpowiednio oznakowanych kontenerach, w których niemożliwe jest ich ponowne zmieszanie. Kolejnym etapem jest belowanie posortowanych odpadów, czyli inaczej zagęszczenie w celu zmniejszenia ich objętości. Zbelowane odpady ładowane są do odpowiednich pojazdów i przewożone do firm zajmujących się ich recyklingiem, czyli ponownym przetwarzaniem i wykorzystaniem zużytych odpadów.

3.2. Grupy odpadów sortowane w firmie i ich przykłady

Przedsiębiorstwo zajmuje się sortowaniem tylko odpadów innych niż niebezpieczne, które w kodach odpadów występują bez gwiazdki. Odpady te dzielone są na następujące grupy:

A. Makulatura:

- kartonowa,
- opakowaniowa,
- gazetowa (gazety, ulotki, książki, czasopisma),
- offsetowa (biały papier, który jest zadrukowany).

B. Tworzywa sztuczne:

- folia:
 - bezbarwna (folie termokurczliwe: strecz, LDPE),
 - kolorowa (folie termokurczliwe: folie z nadrukiem, worki, reklamówki);
- chemia gospodarcza miękka (HDPE, bańki po płynach np.: do spryskiwaczy, butelki po szamponach);
- chemia gospodarcza twarda (opakowania polipropylenowe (PP): ketchup, szampony, skrzynki np.: po owocach, i inne opakowania, które mają symbol trójkąta);
- butelki PET:
 - bezbarwne,
 - niebieskie,
 - zielone.

C. Słuczka szklana:

- bezbarwna (słoiki, butelki),
- kolorowa (butelki).

D. Odpady wielkogabarytowe (meble ogrodowe i domowe, opony, stolarka okienna).

E. Odpady ulegające biodegradacji (łupiny, trawa, liście).

F. Odpady metalowe:

- metale nieżelazne (miedź, aluminium);
- metale żelazne (żelazo, stal, żeliwo).

G. Elektrośmieci (TV, monitory, telefony, komputery – rozdrabniane są na odpowiednie części i transponowane, do firm, które zajmują się typowo tymi odpadami.

3.3. Wymogi, które przedsiębiorstwo musi spełnić przed rozpoczęciem działalności

Przedsiębiorcy, chcąc rozpocząć swoją działalność w zakresie prowadzenia sortowni śmieci, muszą spełnić określone wymogi. Na początku firma musi pozyskać raport oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko. Opinię taką wydaje odpowiednie starostwo powiatowe. Następnie potrzebna jest zgoda starostwa na zmianę warunków zabudowy. Po uzyskaniu stosownych opinii i decyzji władz administracyjnych przedsiębiorstwo może starać się o pozwolenie na zbiór odpadów oraz – jeżeli firma chce przewozić odpady we własnym zakresie – musi dostać pozwolenie na transport odpadów.

3.4. Wymogi, które przedsiębiorstwo musi spełniać w trakcie działalności²

Jeżeli przedsiębiorcy spełnią wszystkie wymogi wymienione w punkcie 3.3, mogą rozpocząć swoją działalność. Muszą jednak pamiętać, aby działać zgodnie z zasadami:

1. Wytwarzający odpady, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku „o odpadach” (tekst jednolity Dz.U. 2007 r., Nr 39, poz. 251), jest zobowiązany do zapobiegania powstawaniu odpadów lub ograniczenia ich ilości.
2. Zgodnie z art. 10 Ustawy o odpadach zasadą prowadzenia prawidłowej gospodarki odpadami jest ich selektywna zbiórka. Selekcja odpadów ma na celu ograniczenie masy odpadów deponowanych do środowiska.
3. W pomieszczeniu magazynowym powinny znajdować się podstawowe urządzenia oraz materiały gaśnicze.

² B. Matysiak, *Jakie wymagania muszą spełniać składowiska odpadów*, Wydawnictwo Wiedza i Praktyka, E-book Ochrona Środowiska 2015.

4. Zgodnie z zapisami art. 63 ust. 3 ustawy odpady przeznaczone do odzysku lub unieszkodliwienia, mogą być magazynowane, jeżeli konieczność ta wynika z procesów technologicznych lub organizacyjnych i nie przekracza terminów uzasadnionych zastosowaniem tych procesów, nie dłużej jednak niż przez okres 3 lat. Okres ten liczony jest łącznie dla wszystkich kolejnych posiadaczy danych odpadów.
 5. Odpady inne niż niebezpieczne muszą być przekazywane w opakowaniach zbiorczych do firm, które sortują odpady niebezpieczne.
 6. Zgodnie z artykułem 36 ust. 1 posiadacz odpadów jest zobowiązany do prowadzenia ilościowej i jakościowej ewidencji odpadów, zgodnie z katalogiem zawartym w pkt. 1.2 tego projektu oraz z listą odpadów niebezpiecznych. Ewidencję tę prowadzić trzeba zgodnie z zastosowaniem następujących dokumentów:
 - karty ewidencji odpadu, która musi być prowadzona oddzielnie dla każdego odpadu;
 - karty przekazania odpadu.
- Wzór wymienionych powyżej kart znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w dnia 14 lutego 2006 roku w sprawie wzorów dokumentów stosowanych na potrzeby ewidencji odpadów (Dz.U. Nr 30, poz. 213).
7. Obowiązek sporządzania formularzu, w którym określone musi być zbiorcze zestawienie danych o rodzajach i ilościach odpadów oraz o sposobach gospodarowania nimi.
 8. Wszystkie sporządzone dokumenty, w sprawie ewidencji muszą być przechowywane przez okres 5 lat.
 9. Przekazanie odpadów posortowanych jest możliwe tylko i wyłącznie tym firmom, które posiadają stosowne zezwolenia w zakresie gospodarki odpadami.
 10. Przedsiębiorstwo musi być wyposażone w odpowiednie pojemniki, w których będą magazynowane odpowiednie odpady.
 11. Na podstawie ustawy o opadach z dnia 27 kwietnia 2001 roku (tekst jednolity Dz.U. 2007 r., nr 39, poz. 251) sortownia jest zobowiązana do gromadzenia odpadów, tak aby o środowiska nie przedostały się żadne zanieczyszczenia.
 12. Odpady metalowe muszą być przechowywane w pojemnikach, które znajdują się wewnątrz budynku.
 13. Pozostałe odpady muszą być przechowywane w workach big-bag, metalowych pojemnikach lub na paletach, na wydzielonej do tego celu i utwardzonej części terenu.
 14. Miejsce magazynowania odpadów musi być odpowiednio oznakowane i pod żadnym pozorem niedostępne dla osób postronnych.
 15. Ilość zbieranych i magazynowanych odpadów musi być adekwatna do powierzchni magazynowych, jakie posiada dane przedsiębiorstwo.
 16. Odpady można transportować na terenie całego kraju RP.
 17. Transport musi odbywać się przystosowanym do tego samochodem. Odpady muszą wtedy być odpowiednio oznakowane i zabezpieczone przed zmieszaniem, jeśli są już posortowane.

18. Sortownia zobowiązana jest do płacenia opłat środowiskowych (min.: za wprowadzenie gazów i pyłów do środowiska).
19. Każda firma zajmująca się sortowaniem śmieci musi również pamiętać o przestrzeganiu wszystkich zasad BHP.

3.5. Nowe przepisy

Z powodu wielu pożarów odpadów resort środowiska postanowił znowelizować ostawy dotyczące zbierania oraz sortowania śmieci. Nowe przepisy zaczęły obowiązywać od 5 września 2018 roku, jednak przedsiębiorstwa na razie nie dysponują wiedzą na temat dokładnych zmian, które muszą być wprowadzone. Zmiany te będą dotyczyły:

1. Zwiększenia kontroli – prowadzone będą częste inspekcje, podczas których kontrolerzy będą mogli wejść na teren przedsiębiorstwa przez całą dobę.
2. Obowiązku sporządzenia operatu przeciwpożarowego oraz dokładnej instrukcji przeciwpożarowej.
3. Wprowadzenia wizyjnego systemu kontroli miejsc, w których składowane są odpady.
4. Obowiązku uregulowania kaucji – ma to być zabezpieczenie dla samorządów w razie upadku firmy bądź porzucenia wysypiska. Kaucja ma służyć jako pomoc w unieszkodliwieniu pozostałych odpadów.
5. Wymagań związanych z elektroniczną bazą danych (BDO).

3.6. Co dalej dzieje się z posortowanymi odpadami?

Wszystkie odpady wymienione w pkt. 3.2 od A do E nadają się do recyklingu, dlatego też są bardzo skrupulatnie sortowane i przewożone do firm zajmujących się tym procesem.

Żelazo jest stosowane do wyrobu stali. Przetwarzane jest w odlewniach lub stalowniach. Tam przerabiane jest na cienką blachę, np.:

- stal – odporna na trudne warunki – jest ponownie wykorzystywana do produkcji rur w wyrobach przemysłowych lub do produkcji pralek;
- miedź – wykorzystywana jest w różnych produktach elektronicznych i elektrycznych, gdyż świetnie przewodzi prąd;
- aluminium – używane jest głównie do produkcji różnego rodzaju puszek czy też do kadłubów samolotów.

Szkło przekazywane jest do firm, które produkują stłuczkę szklaną, a następnie do huty szkła, gdzie następuje wytopienie szklanych stłuczek i przetworzenie na produkty szklane.

Papier i tektura trafiają do zakładów papierniczych, gdzie wykorzystywane są do produkcji nowych wyrobów. W niektórych wypadkach te, które zawierają celulozę, są także wykorzystywane jako surowiec do kompostowania.

Odpady biodegradowalne pozbawiane są odpadów niepożądanych, np.: szkła, folii, a następnie przekazywane są do kompostowania w przyrodzie.

Kompostowanie to proces, który polega na rozkładzie odpadów biodegradowalnych na proste związki organiczne występujące w postaci kompostu.

Kompost jest stosowany jako naturalny i bardzo pożyteczny dla rozwoju roślin nawóz. Warto jednak przypomnieć, co można wrzucać do kompostownika (odpadki po owocach i warzywach; trawy i liście; skorupki jaj), a czego nie można wrzucać do kompostownika (żwirki dla zwierząt; śmieci z odkurzacza; chwasty z dojrzałymi nasionami). Należy także zaznaczyć, że odpady, które nie nadają się do powtórnego wykorzystania, poddawane są procesom mielenia i przekazywane do cementowni lub spalarni jako paliwo alternatywne, służące jako zamiennik węgla kamiennego i mazutu.

4. Zasady sortowania śmieci w badanym przedsiębiorstwie

4.1. Z czego składa się linia sortownicza?

Wszystkie odpady, które mają być posortowane muszą trafić na linię sortującą. Linia ta składa się z:

- rozrywarki do worków, czyli urządzenia służącego do rozrywania worków w celu wyrzucenia ich zawartości na linię automatyczną;
- kabiny wstępnej segregacji – na niej wyjmowane są tylko te odpady, które mogą spowodować jakiegokolwiek nieplanowane przerwy w pracy linii sortującej;
- sita bębnowego, którego zadaniem jest podzielenie odpadów na 3 frakcje:
 - 0-80 mm – odpady biodegradowalne, które następnie trafiają do kompostowni;
 - 80-300 mm – odpady, które można poddać recyklingowi;
 - ponad 300 mm – duże fragmenty materiałów foliowych;
- 7 separatorów optopneumatycznych, które służą do sortowania odpadów na:
 - tworzywa sztuczne (PET, PE/PP, folię),
 - papier, kartoniki,
 - frakcje wysokoenergetyczną, która później wykorzystywana jest do produkcji paliw RDF;
- separatora balistycznego, który rozdziela odpady na frakcje ciężką (np. PET) oraz lekką (np. folia);
- separatora metali żelaznych, czyli Fe oraz aluminium, czyli ALU;
- kabiny oczyszczającej;
- prasy belującej.

Poza linią sortującą przedsiębiorstwo posiada również podczyszczalnię, której zadaniem jest odbiór ścieków ze składowisk oraz podczyszczenie ich do parametrów, które pozwolą na ich odpływ kanalizacją komunalną.

4.2. Załadunek i transport

Z racji tego, że analizowana firma jest niewielka, posiada jedynie 2 wózki widłowe, za pomocą których następuje załadunek posortowanych belek śmieci. Firma jest również w posiadaniu ładowarki teleskopowej, ciężarówki typu hakowiec (ciężarówka przystosowana do transportu kontenerów) oraz ciężarówki typu plandeka.

5. Ciekawostki ekologiczne

Zgromadzone powyżej informacje pozwalają na bardziej świadome spojrzenia na ekologiczny wymiar problemu sortowania odpadów. Prześledźmy zatem kilka ogólnych danych, które poszerzając kontekst przywołanych tu analiz, mogą skłaniać do szerszego rozumienia badanego tu problemu.

1. Każda szklana butelka ponownie wprowadzona do obiegu pozwala zaoszczędzić energię potrzebną do świecenia 100 watowej żarówki przez 4 godziny.
2. Jeżeli każdy z nas wyrzuci na śmietnik tylko jeden słoik to na wysypisko w całej Polsce trafi rocznie 10 tys. ton szkła.
3. W Polsce tylko 222 tysiące ton odpadów komunalnych jest kompostowanych (2%). Dla porównania w Danii, Szwajcarii, Szwecji od 60%-80%.
4. Zużyte pieluchy jednorazowe zajmują aż 4% zawartości wszystkich wysypisk.
5. W Polsce rocznie zużywa się 400 milionów aluminiowych puszek, które można powtórnie przetworzyć oraz wykorzystać i to nieskończenie wiele razy.
6. 9 na 10 osób chętnie by poddawało recyklingowi materiały codziennego użytku, gdyby recykling nie wiązał się z uciążliwością lub większymi kosztami.
7. Codziennie każde duże miasto w Polsce wysyła na składowisko 100 ciężarówek z odpadami.
8. Produkty ze szkła w 100% nadają się do ponownego przerobu (recyklingu)³.

6. Zakończenie

Z informacji zgromadzonych w artykule jednoznacznie wynika, że sortownia śmieci jest bardzo ważnym ogniwem, przez jaki przechodzą odpady. Dzięki firmom, które zajmują się sortowaniem śmieci, możliwe jest ich ponowne wykorzystanie, czego skutkiem jest dużo mniejsza liczba odpadów występujących na świecie, co pozytywnie wpływa na środowisko naturalne, w którym żyjemy. My, jako ludzie zdający sobie sprawę z powagi sytuacji, powinniśmy również robić coś dobrego dla środowiska i samemu bardzo skrupulatnie segregować śmieci w swoich domach z zachowaniem zasad, które obowiązują w gospodarce odpadami.

³ Legnickie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej. Sp. z o.o. <http://www.lpgk.nazwa.pl/ciekawostki>, (dostęp: 20.04.2020).

Literatura

- [1] Dyrektywa Rady z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (75/442/EWG);
- [2] Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lutego 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o odpadach (tekst jednolity Dz.U. 2007 r., Nr 39, poz. 251).
- [3] <http://www.wola-krzysztoporska.pl/warto-uwaznie-segregowac-smieci/>, (dostęp: 20.04.2020).
- [4] <http://eko-logis.com.pl/klasyfikacja-odpadow/>, (dostęp: 20.04.2020).
- [5] ISAP- Internetowy System Aktów Prawnych, <http://isip.sejm.gov.pl/>, (dostęp: 20.04.2020).
- [6] Legnickie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej. Sp. z o.o., <http://www.lpgk.nazwa.pl/ciekawostki>, (dostęp: 20.04.2020).
- [7] Matysiak B., *Jakie wymagania muszą spełniać składowiska odpadów*, Wydawnictwo Wiedza i Praktyka, e-Booki Ochrona Środowiska 2015.
- [8] Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o odpadach (Dz.U. z 2018 r. poz. 992).
- [9] Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 lutego 2006 r. w sprawie wzorów dokumentów stosowanych na potrzeby ewidencji odpadów (Dz.U. Nr 30, poz. 213).
- [10] Ustawa o odpadach z 27 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 1997 roku, Nr 96, poz. 592, art. 3.1 po zmianie).
- [11] Ustawa o odpadach z 27 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 1997 roku, Nr 96, poz. 592, art. 3.8. po zmianach).
- [12] Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o odpadach oraz niektórych innych ustaw.